

ÕPPE-JA KOGEMUSREIS SAAREMAALE 17.-19.juuli 2023.a.

Saaremaa, Muhu ja Ruhnu reklaamivad endid õnnelike inimeste saartena. Läänemere keskpaigas asuvad puhta loodusega turvapaigad on omanäolise kultuurielu, avatud, nutika ja ühtehoidva rahvaga. Heaolu ja rahulolu loovad inimestele hea sissetulek ning võimalus kasvatada lapsi Eesti kõige peresõbralikumal elukeskkonnas. Saarlaste jaoks tähendab turvalisust ka toidusõltumatus - suudame oma rahva ise ära toita. Seekordne õppereis piirdub siiski Saaremaa Koostöökogu poolt kokku pandud põgusa ülevaatega LEADER toetust saanud saarlaste tegemistest ning Ruhnu jääb edaspidi avastamiseks.

Elu käib Saaremaal omasoodu ning oma tempos. Saaremaalt leiab korraga nii soo, mere ja metsa ning rohkem päikest kui mujal Eestis. Tänapäeva Saaremaal on kõrvuti vana ja uus. Siin on tuhandeid kilomeetreid kiviaedu, mis räägivad saarlaste visast tööst minevikus, kõrvuti kaasaegsete ehitistega.

Esmaspäeva hommikul Aqva parklas kotid bussi ära paigutanud ning bussis meeldiva istekoha leidnud algabki ca kahe ja poole tunnine reis Virtsu poole. Loosime sõidu ajal välja, kes millisest külastuskohast kokkuvõtte kirjutab ning saabki jätkata hommikul pooleli jäänud tukastust või lihtsalt nautida bussi aknast avanevaid vaateid. Poole tee peal teeme jalasirutuse- ja kohvipausi ning jõuamegi sadamasse. Ühendus Saaremaaga on hea, praam viib meid Virtsust Kuivastusse kõigest 27 minutiga. Muhumaal me peatust ei tee ning sõidame edasi tutvuma ühe Saaremaa peamise vaatamisväärsusega Maasi Ordulinnusega.

Meid ootab **Maasilinna Seltsi** juhatuse liige Krista Riik.

Maasi ordulinnuse varemed asuvad Orissaare lähistel. Ajalooliselt kuulus linnus Taani riigile, kuid kuningas andis käsu linnus hävitada 1576.a. Ordulinnuse taastamist/restaureerimist alustati 2001.a ja seda rahastas Orissaare vallavalitsus. Restaureerimise käigus on välja kaevatud esimene korrus ja värav ning osaliselt ka teine ja kolmas korrus. Enne taastamist oli selles kohas näha vaid küngas ja mõned müüriosad. Alles taastamistööde käigus saadi aru, kui suur

linnuse tegelikult oli. Tegemist on elutorn-tüüpi peahoonega, mida ümbritseb ebakorrapärane nelinurkne ringmüür. Taastatud linnuses korraldatakse erinevaid üritusi ja etendusi. Kogukonna rahvas soovib, et saaks taastatud ka linnuse siseõu, et oleks võimalik näha kõiki ülejäänud ajaloolisi ehitisi, mis kuulusid linnuse juurde. Kuid need on väga mahukad taastamistööd ja

nõuavad suurt rahalist toetust. Tänapäev on vald seltsile üle andnud üsna palju volitusi, üks nendest on muinsuskaitseametilt rahataotluste tegemine. Arengukava koostamine on puhtalt täna seltsi ülesanne. Seltsil on, millega tegeleda. Krista sõnul on ka väga häid annetajaid, eks see ole ka suur tugi. Paraku ilma rahata ikka mitte midagi ei tee, iga liigutus maksab. Seltsil on ka projektipõhiselt saadud Maasilinna tempel, nii et selle templiga on võimalik tulevikus ka postkaarte tembeldata, mis võimalik siis müüki panna. Linnuse juures olevast kioskist ongi praegu külastajatel võimalus osta kohalike käsitöömeistrite tooteid.

Risto Ränk Farming-Saaremaa Zoo. Piknik peetud sõidame külastama Mäekülas asuvat Saaremaa

Loomaaeda, mille peremees Risto tegi meile inspireeriva ja kaasahaarava tuuri – rääkis loomaia loomisloost, asukatest, tulevikuplaanidest ja paljust muust. Loomaaia idee kasvas välja Youtube kanalist, mille kaudu Risto koroonaajal oma talu tegemisi tutvustas. Tänu kanali suurele huvile avati selle aasta juunis loomaaed, kus koduloomade ja -lindude kõrval elavad ka eksootiliste liikide esindajad nagu näiteks krokodillibeebi Kusti, ninakarud Ruudi ja Suusi,

kängurud Ruu ja Jumpy, aafrika kaslased

Makena ja Maara, paabulinnud, emud, faasanid jne. Pere pisemaid rõõmustavad aedikud küülikute ja merisigadega, keda värvast kaasa ostetud porgandiga toita saab. Tänapäev elab talus pea 1000 elanikku, kuid nendega ei piirduta. Risto lubas, et erinevat liiki loomi-linde tuleb kindlasti juurde. Peremees rääkis särasilmil iga puuri juures oma hoolealustest - kuidas nad loomaaeda tulid, liigi lühitutvustus, millised on eripärad, mida söövad jne. Kuna loomaaed asub saarel, siis palju sööki loomadele kasvatatakse ise kohapeal.

2023. aastal saadi LEADER toetus Saaremaa Loomaaia Loodusmaja loomiseks, et viia läbi õppeprogramme, koolitusi, töötubasid, laagreid, sündmusi. Loodusmaja ehitamisega loodetakse veel sellel

sügisel pihta hakata.

Tulevikuplaanide hulka kuulub loomaaia ala laiendamine ning eksootilistele loomadele-lindudele oma maja ehitamine.

Imetlusväärne, kuidas noor pere on loonud maale oma koju ettevõtte, mis pakub rõõmu ja positiivseid emotsioone neile endile ning paljudele suurtele ja väikestele külastajatele.

Edasi sõidame majutuskohta Asa Spa Hotelli Kuressaares. Toad jagatud ning asjad tuppa viidud jalutame sadamasse, kus ootab meid 97 aastane purjelaev **Hoppet**.

Kapten-reeder Pekka Rooväli rääkis, et tegu on ainsa esimese Eesti vabariigi ajal valminud ajaloolise kaljasega. Uhke kuunar ehitati algul kaubalaevaks ning rannarootslastest laevaehitajad panid talle nimeks Hoppet, mis rootsi keeles tähendab lootust. Laev ehitati aastatel 1925–1926 Spithamis, Läänemaal. Laevameister oli Mattias Schönberg Spithami külast Nibondase talust. Esimene kaubareis viis laeva kartulilastiga Stockholmi turule. Juba 1928. aastal müüdi Hoppet Soome, kus seda kasutati kaubaveoks. Teise maailmasõja ajal osales laev teadaolevalt ka 1944. aastal Soome Hanko sadamast dessandis Saaremaale, olles üks väheseid alused, mis pääses tagasi. Samuti on laev oma panuse andnud kaubalaevana nii Talvesõjas kui ka Jätkusõjas Botnia lahel. 1965. aastal müüdi laev Stockholmi huvilaevaks. 1982. aastal alustati põhjalikku renoveerimist ning peagi hakati otsima võimalusi laeva lähemalt Eestiga siduda. Pärast läbirääkimisi allkirjastati lõpuks ostu-müügileping Eesti mittetulundusühingu Puulaevaseltsi Vikan esindajatega. Septembris 2011 sai selts võimaluse toimetada Hoppet Eestisse ja jätkata laeva ennistamist. Esmakordselt oli laev avalikkuse ees 2013. aasta Tallinna merepäeval.

Eesti vabariigi ajal valminud ajaloolise

Taastatud Hoppet seilas Eesti ja Skandinaavia vetes ning talvitus Tallinnas peamiselt Vanasadamas. Aastail 2014–2017 seilas laev Euroopa komisjoni poolt rahastatud kultuuriprojekti raames teatriprojektis „Kohtumine Odüsseusega“ („Meeting Odyssey“) maskotina Euroopa mereriikides, alustades Venemaal Peterburist ja projekt lõppes Kreeka saarestikus. Alates 2018. aastast on laeva kodusadam Kuressaare sadam. Wabariigi Purjelaevaühing korraldab koostöös Saaremaa vallaga suviti liinireise Abrukale, etno- ja pärimusmuusikafestivali Älive Etnomöll, kultuuriüritusi ja kontserte merel, merenduslaseid huvi- ja õppesõite ning propageerib pardal rannarahva toidukultuuri. Laeva Hoppet teenuseid on tunnustatud EHE märgisega.

2 mastiline kuunar on kuni 50 kohaline merele väljasõiduks, sh ca 20-kohalise Admiral von Bellingshauseni nimelise restoran-salongiga (mis avatud ka talvel peorumideks). Mahe- ja ulukimenüü, ning skandinaavia rannarahva söök – kõik autentne tooraine mida kokatakse ajaloolisel laeval. Pardal on avatud ka mõnus baariosa, kus vaid hää kraam ja auhinnatud snapsid nii maalt kui merelt, kus pakutakse saare käsitöö džinne, -õluteid ja -siidreid ning maailmas auhindu pälvinud häid jooke – üle maailmaruumi. Laeval on kohaliku Saaremaa käsitöö toodanguna oma Ohvitseride Gin, Pootsmanni Koduõluti ja Abruca Näkineiu Siider ning Viking Axe Rabarbari schnapps.

Veel on Hoppeti pardal korraldatud eelkõige Saaremaa noortele merepääste alaseid koolitusi. 2021 aastal toimus projekt „Siniharidus purjede all“. Kus üheskoos SAR Merepäästega tehti ennetustööd ning anti noortele edasi meretraditsioonide teadmisi. Paari aastaga on vaid käputäie

meeskonnaliikmega üle 2000 õpilase saanud personaalset koolituskava alates poolest päevast kuni 3 päevaste laagriteni.

Merelt tagasi sadamas oli valik, kas minna hotelli järgmiseks päevaks välja puhkama või avastada omal käel õhtust Kuressaare linna.

Teisipäeva hommikul said soovijad enne hommikusööki ning väljasõitu käia ujumas või jalutada mere ääres. Bussi juures ootas meid juba Terje **Saarte Koostöökogust**, kes oli terve päeva meile giidiks ning rääkis büroo tööst. Büroo tegevpersonal on 5-liikmeline: Tegevjuht- on ka juhatuse esimees, büroojuht, ettevõtluskeskkonna suunajuht, elukeskkonna suunajuht ja EHTNE märgise ja võrgustiku projektijuht. Tegevuspiirkond on ca 2900 km² ja ca 20 000 elanikku. Organisatsioonil on 92 liiget (3 KOV, 31 ettevõtjat, 58 MTÜ). Rakendatakse 3 meetet:

1. Ettevõtete konkurentsivõime suurendamine ja ühistegevus
2. Elujõuliste kogukondade arendamine ja elukeskkonna parendamine
3. Piirkonna arengut ja ettevõtlust edendav ühistegevus ja koostöö

Lisaks siis veel COVID-19 meede sellel perioodil.

Liikmemaksu suurus on erinev (MTÜ 13 eur, ettevõtja 63 eur, FIE 25 euri ja KOV tasub liikmemaksu vastavalt valla inimeste arvule). Tegevusrühma juhatus on 5- liikmeline.

Hindamiskomisjon valitakse konkursi teel ning sinna kuuluvad:

1. Ettevõtluse arengu ekspert
2. Elukeskkonna arengu ekspert
3. Leader arengu ekspert
4. Vastavalt meetmete vajadusele kaasatakse näiteks ehitusekspert, IT-ekspert või mõne muu ala esindaja

Suurem hindamiskomisjon (7-8 inimest) ei õigustanud, kuna kõik selle liikmed ei teinud projektide hindamist pühendumisega. Paikvaatlust taotlejate juurde ei tehta, võimalus on oma projekti hindamiskomisjonile suuliselt tutvustada. Hindamiskomisjoni liikmetele makstakse töökoosolekutel osalemise eest 35eur/tund. Paikvaatlusi ei tehta, võimalus tulla komisjonile projekti tutvustama. Tegevtootajad käivad kohapeal taotlejat enne projekti esitamist nõustamas. Voorudesse esitatakse rohkem taotlusi, kui eelarve võimaldab, eriti just ettevõtlusega seotud voorud. COVID-19 meetmesse võeti taotlusi vastu iga kuu esimesel nädalal, praeguse seisuga ikkagi veel ca 5000 eurot jagamata. Samuti nagu meil tuleb ette olukordi, et kõiki projekte ei viida ellu. Põhiliselt tingib selle halvenenud majanduslik olukord, mille on tinginud erinevad kriisid. Loobumisi on rohkem ettevõtjate projektide elluviimisel, kuid loobumisi on olnud ka kogukondade arendamisse suunatud projektide hulgas. Perioodi lõpus avatavates taotlusvoorudes ei toetata enam projekteerimist. Turismiettevõtjad ei ole saanud toetust uute voodikohtade loomiseks, kuna muutusid väga kiiresti majutusettevõttest suvilateks, praegu toetatakse vaid turismiteenustele lisandväärtust juurde andvaid projekte.

Enne igat taotlusvoorut määrab juhatus toetuste piirmäärad. Ettevõtjatele on minimaalne toetus 4 tuhat eur ning maksimaalne toetus ei olnud piiratud, septembris avatavas viimases voorus on max toetus kuni 60 000 eur. Kogukondade arendamise projektide minimaalne toetus on samuti 4 tuhat eur ja maksimaalne ei olnud piiratud, viimases selle aasta voorus on max 30 tuhat eur. On tulnud ettepanek anda KOV-i projektidele toetust 80% ning piirata KOV-ide projektide esitamist.

Kohalikud omavalitsused tahavad lõpetada külamajade toetamise, külamajad peaksid oma tegevusega suutma kõik kulud ära katta. Piirkonnas on üle 30 külamaja.

Suurt tähelepanu pööratakse kohaliku tooraine ja toodete tutvustamisele ja tarbimisele. Umbes 10 aastat tagasi töötati välja märgis „Saaremaa ehtne toode“, märgise kandjaid on üle 150. EHTNE võrgustik seob erinevaid tootjaid, neile korraldatakse turupäevi jm üritusi, mille rahastab kohalik tegevusrühm. Võrgustiku liikmetele on korraldatud ka välisreise, kuhu on võimalik kaasa võtta oma tooteid tutvustamiseks ja müügiks.

Põhikooli viimaste klasside noortele ja õpetajatele on korraldatud ettevõtlusalaseid koolitusi. Rahvusvahelisi projekte on ellu viidud koos Soome Leader tegevusrühmaga. Noortele anti muusikalist haridust, projektiga soetati erinevaid pille. Toimusid ühised muusikakontserdid.

Rakendatakse ka nn vihmavarjuprojekte. Need projektid vaatab läbi juhatus ja otsustab, kas läheb rahastamisele. Suunatud on need projektid avalikkusele, kogukonna sidumiseks ja arendamiseks. Nendel projektidel ei määrata minimaalset ega maksimaalset summat, keskmiselt on üks vihmavarju projekt 1000-2000 eurot. Toetatavad tegevused on põhiliselt ruumirent, lektor, õhtujuht jms.

Korilane Nordic OÜ. Märkamatult olemegi jõudnud Metsküla külla, kus ootab meid ettevõtte omanik Ain Süld. Tema ja tütar Rosalin ühendasid 2016. aastal jõud, et alustada tootmist looduslikust toorainest. Ettevõtte põhifookuses on lutserni baasil immuunsust tugevdavate ravieksaktide tootmine, mis aitavad tõhusalt võidelda bakterite ja viirustega. Täna toodetakse kaheksat erinevat toidulisandi ekstrakti. Iga toode on läbinud põhjalikud uuringud ning testid. Lutserni tõhusat ravitmoimet on kinnitanud ka maailmatasemel kliinilised uuringud inimeste peal. Tootmisel kasutatakse ainulaadset tehnoloogiat, mis võimaldab toota bioaktiivseid toidulisandeid, mis imenduvad organismis kiiremini. Toorained on kõik mahetoodet-

pohl (toidulisand luude ja sidekoe toetamiseks), mesi, mustikas (toidulisand silmade- nägemise toetamiseks,) astelpaju (immuunsuse tugevdamiseks) ja lutsern (toidulisand seedimise ja immuunsuse toetamiseks). Tooraine lutsern Medicago Sativa tuleb neil oma mahepõldudel. Tutvustati lutsernist valmistatava toote tootmisprotsessi – lutserni korje, kuivatamine, käsitsi sorteerimine, ekstraheerimine. Saime ringi uudistada tootmishoones, sorteerimis toas, ekstraheerimis ruumis- samal ajal Ain rääkis lutserni tõhusast ravitoimest, ettevõtte loomisest ja spetsialistide kaasamisest, tootmisprotsessi tabanud raskustest ja nende ületamisest. Ringkäik lõppes

toodete degusteerimisega. Huvilised said ka tooteid kohapealt kaasa osta. Neil on ka väga loogilise ülesehitusega koduleht, kust saab toodete kohta lugeda ning e-pood toodete tellimiseks. Minu jaoks oli uus teadmine, et lutsernist on võimalik toota puhast ekstrakti, millest saab edasi arendada toidulisandite tootmist. Lutserniekstrakt on looduslike antioksidantide, vitamiinide (B6) ja mineraalide (foolhape (sh. folaadid), kaalium, kaltsium, magneesium, tsink, raud) kontsentraat. Siiani olin lutserni ikka kõrge väärtusega loomasöödaks pidanud.

Metsküla Küla Selts. Metsküla külamaja asub, nagu nimigi ütleb, Metskülas. Tegemist on endisaegse koolimajaga, enne seda omakorda mõisahäärberiga (esmamainimine 1453). Seltsimaja on aja jooksul korralikult renoveeritud, projektide juures on kaasa löönud ka aktiivne kogukond. Nii näiteks soetati toetajate abiga peosaali toolid. Projekt käis nii, et soovijad said annetada 30 eurot, ekstra viie euro eest paigaldati toolile annetaja nimesilt. Ka saali põrand sai nõnda renoveeritud ning hoone ees olev ca 100m pikkune maakivist aed.

Metsaküla külaselts tegutseb aastast 2007. Seltsimajas käivad koos kohalikud taidlejad, harrastatakse joogat, võimeldakse ning reedeti käivad ümberkaudsed kohalikud seal koroonat mängimas. Aeg-ajalt toimuvad seal ka teatrietendused. Ka traditsiooniliste ürituste aastakalender on üsna aukartustäratav: vastlapäev, vabariigi aastapäeva tähistamine, fotoorienteerumine, jalgrattamatkad, talgupäevad, lastekaitsepäeval tähistatakse lastepäeva, jaanipäev, eakatepäev. Valdav enamik nendest korraldatakse oma vahenditest ja annetustest.

Majas tegutseb 10. aastat piirkonna lastehoid, mida rahastab suures osas Saaremaa vald,

lapsevanemate enda osalus on küllaltki minimaalne – 18 eurot, lisaks toiduraha. Kohti on hoius 20, hetkel on nendest täidetud 15. Tegemist on vajaliku ja hästi välja arendatud teenusega seelses piirkonnas. Lastehoius töötab 3 hoidjat. Majas on kaasaegne köök ning palgal on kokk, kes toitlustab lastehoidu ning grupe. Hoovis on laste mänguväljak.

Valla eelarvest rahastatakse ka samas majas asuvat raamatukogu ning ülejäänud ruumide halduskulusid. Seda seniajani, kuna käivad arutelud seltside senisest suuremale

iseseisvusele suunamisest.

MTÜ Triigi Filharmoonia ja MKMK Kohvik Agar-Agar on 2-e sõbra Hannaliisa Uusmaa ja Teele Varese poolt juhitud ettevõtted Triigi sadama territooriumil. Kohvik Agar-agar töötab juba 10 aastat, MTÜ Triigi Filharmoonia – 8 aastat. Tegevusvaldkondadeks on muusikaline loometegevus ja muud teenused, kohalikkke toodete edendamine ja müük ning konsultatsioonid. Äritegevus on hooajaline ja orienteeritud turismile: nii kohvik kui ka filharmoonia on avatud juunist augusti lõpuni. Muul aastaajal kohalik kogukond kasutab hoonet oma etenduste, ürituste, sh ka pulmade jaoks.

On saanud LEADER projekti toetust filharmoonia hoonele.

Äritegevuses on maksimaalselt orinteeritud kohalikkku resurssi kasutam

isele: kohvik Agar-agar eelistab kohalikke toidutooraineid, kohalikud inimesed saavad tööd, kohalikud tootjad saavad oma tooteid müüa ja kah kohalikud kunstnikud saavad eksponeerida omad tööd ja müüa. Kogukonna kaasamine ja tihe koostöö on ülimalt taotuslik. MTÜ Triigi Filharmoonia korraldab maailmatasemel üritusi: kontserdid, etendused ja näitused: ERSO, Jazz liit jpt. Hoone on ehitatud järgides ideed, et ta sobituks ümbruskonda ja ümbritsev loodus täiendaks saali. Saalis on 250 istekohta, aga tehnilised lahendused võimaldavad laiendada ala kuni

1000. Piletid saab osta ticketer.ee keskkonnas. MTÜ Triigi Filharmoonia on aktiivne sotsiaalmeedias, näiteks Facebookis, kus nad jagavad infot oma muusika- ja teatrilava kohta.

Osa tulust igaastaselt läheb heategevusele; tänavu läheb Hepneri kodule.

Tihemetsa talu asub Nasva külas, mis on ajalooline kaluriküla. Talu on nime saanud perenaise Tiina järgi, sest sel ajal oli sellenimeline laul väga populaarne.

Tihemetsa talus on kalaroo gasid pakutud juba kolmkümmend aastat, neist viimased kakskümmend viis on sellega tegelenud praegune perenaine Tiina. Tegutsetakse põhiliselt

kolmekesi: üks teeb köögis süüa, teine mängib pilli ja lõbustab rahvast ja Tiina ise korraldab seda kõike ja aitab kaasa. Mehed püüavad kala oma põhitöö kõrvalt ja aitavad ka kala puhastada.

Tegeletakse kala suitsutamise, gurmeeroogade

valmistamisega. Hooajal tegeletakse gruppide toitlustamisega, korraldatakse kalateemalisi töötubasid. Tänavalt tulijale pakutakse suitsukala kaasa ostmist. Söögituba mahutab kuni 45 inimest.

Laul on suitsukala, keedukartul, koorekaste, roheline salat, sai, leib, vesi, kali, kalakulinaariat 1-2 varianti, kook, kohv ja tee. Kokkuleppel keedetakse ka angerjasuppi. Meeleolu tõstmiseks saab tellida akordionimängija.

Kevadel, umbes alates aprillist, alustatakse suitsukalahooajaga. Esimeseks kevadekuulutajaks on kena pisike kala räimes, järgneb tuulehaug. Läbi suve on saada ka lesta, ahvenat ja kui meri on lahke, siis ka angerjat. Suitsutatakse suure sügiseni ja hooaeg lõpeb oktoobris Saaremaa ralliga. Saaremaal on kolm suurt püha: jaanipäev, jõulud ja ralli- nendel aegadel on rahvast kõige rohkem.

Suvepesa .Selle aasta juunis avati Kuressaare lossipargis Suvepesa, kus on müügil EHTNE märgist kandavad

tooted. Suvepesa ja toiduvõrgustiku eestvedaja ning koordinaator on kohalik tegevusrühm Saarte Koostöökogu. Suvepesa perenaine Sulvi tutvustas meile EHTNE märgise lugu ning andis ülevaate Saaremaa väiketootmisest ja tootjatest.

Lisaks Suvepesale on pood Auriga ostukeskuses Kuressaares ja e-pood. EHTSA võrgustikus toimetab üle saja Muhu ja Saaremaa tootja. Tootjatega käiakse ühiselt väljas üritustel ja laatadel, eriti populaarne on Kuressaare

jõululaat. Võrgustiku liikmetele korraldatakse koolitusi ja reise, kus tootjatel on võimalus tutvustada oma tooteid. Kuna suund on ka ekspordil, siis aeg-ajalt käiakse mõne naaberriigi suuremal toidufestivalil. Koos Visit Saaremaaga tehakse saareüleseid turundusprojekte – sellel aastal „Suvita kut saarlane“.

Suvepesa tegijate eesmärgiks oli avada pood võimalikult keskkonnasäästlikult, nii leiti taaskasutusest vanad lauad, toolid, kapid ja riulid. Poes on välja pandud 160 saaremaist toodet, mis kannavad kaubamärki EHTNE. Tore oli saada ostetud kaup hooajakaartidest valmistatud paberkottides, neid valmistavad Puuetega Inimeste Koja liikmed.

Kaupluse kõrval on lastele suur mänguväljak ja toimetab Saaremaa Loomaiaia jänesepere.

Programmi järgi pidime külastama Sutu OÜ-d, kes toodab pilliroost joogikõrsi, kahjuks ei saanud nad meid vastu võtta ning külastasime **Pulvar OÜ-d**. Alles alustanud ettevõttes

on koos juhatajaga 3 töötajat. Projektide toetusega on soetatud värvimisruumid ja seadmed tööde teostamiseks. Ruumideks on rendipind. Tehakse teenustöid kogukonnale, ehitusega tegelevatele ettevõtetele ja ka omavalitsustele. Pulvar OÜ sai

toetust pulbervärvimis teenuse brändi ja uue veebilehe tegemisse. Toetus aitab turundada esimest pulbervärvimise teenust Saaremaal ja tänu sellele on klientidele kergemini leitav.

Projekt "Esimene pulbervärvimise teenuse pakkumine Saaremaal" sai toetust vajaliku liini soetamiseks "Ettevõtete konkurentsivõime suurendamine ja ühistegevus" meede 1 raames.

Pulbervärvid on lahustita pulbrilised, mida kantakse pinnale põhiliselt nn tribo – või elektrostaatiliste seadmete abil. Lõppviimistlus annab detailile mehhaaniliselt tugeva ja vastupidava pinna. Seetõttu sobib värv nii sise – kui välitingimustes kasutatavate detailide värvimiseks. Värvimisel kasutatakse RAL värvikaardi toone. Enim kasutavad värvitoonid on kohapeal olemas.

OÜ Taako-Pihtla Õllekook

Pruulikoja asutas praeguse omaniku onu Arvet 33 aastat tagasi, küll veidi teises asukohas. Kuna sealne koht ei kuulunud neile, koliti praegusesse kohta 2000.a. See on kahe inimese pruulikoda (e kahele inimesel tööd andev). Suvel on tööl 7-8 inimest, kes lisaks pruulikojale töötavad mekitoas, erinevatel üritustel ja lossihoovi kohvikus.

Sortimendis oli sel kevadel 11 erinevat õlut, hetkel on jäänud 8 kindlat. Aastas tehakse u 45-50tuh liitrit, millest üle poole läheb välja kõrghooajal suvel, ülejäänud 50% jaguneb 9 kuu peale. Enamus toodangust jääb Saaremaale, aga jõuab ka mujale Coop, Selver, Rimi, natuke Prisma poodidesse. Igast ketist paarkümmend kauplust. Eksporti hetkel ei tee, töötavad selle suunas.

Vanad 500liitrised kääritus-laagerdusnõud ja mekkimistoas olevad vanad kurnamiskatlad olid veel töös kuni 2018. aastani. 2019. aastast

alates on praegune sisseseade valatud, mille tegemiseks saadi ka LEADER toetust. Seadmed alates jahvatusest kuni villimiseni on välja vahetatud - kõige uuem asi on neil villimisliin ja pastöriseerimisaparaat, millega tahavad hakata esimese asjana leivakalja tegema. Varem kasutasid nad villimiseteenust. Said õlle valmis ja kutsusid purkija enda juurde. Teenus oli kallis ja alati ei olnud võimalik teenust saada, kui neil vaja oli, sest teenusepakkujal

oli palju kliente. Seetõttu kannatas müük ja tootmisplaneeringud ning mõistlik oli see liin endale soetada.

Tooraine, oder tuleb Saksamaalt, Suurbritanniast, humalad tulevad edasimüüjate käest USA, Austraalia, Saksa jne. Nad on kasutanud ka kohalikku humalat, aga püsivat tootmist oli raske sellega püsti hoida. Peremees tutvustas lühidalt tootmisprotsessi. Õllepruulimise päev on üks korralik 8tunnine tööpäev. Sõltuvast õllest võtab aega 2-5 nädalat kuni õlu on pudelis joogivalmis. Retseptid sünnivad 40liitrisel kodupruulimise katlaga katsetusel. Nad on üsna konservatiivsed, aastas lasevad välja u 2-3 õllesorti. Mõned põhiõlled on valikusse jäänud alates 2015. aastast. Aja jooksul klientide tagasiside põhjal

timmitakse ja kohendatakse vanu retsepte paremaks. Rahvalemnik on läbi aegade Saaremaa koduõlu (Pihtla õlu, mis on 40% kogu toodangust). Seda õlut tehti esimesed 25 aastat, siis hakati teisi maitseid katsetama ja tootma. Koduõlu säilib vaid kuu aega pärast villimist, seetõttu villitakse seda jaokaupa käsitsi. See on ainuke õlu, mis seisab tankeris ja mida saavad inimesed oma anumatesse lasta.

Pruulikojas tehti tutvumistuur ning pärast mekitoas maitsti erinevaid õllesid koos suupistetega ning räägiti juttu, mida nad teevad, miks nad teevad ja kuidas nad seda teevad. Pruulikojas saime maitsta otse kraanist kalja ja õllesid, mis mekkimistoa külmikusse veel pole jõudnud. Nii pruulikojas ekskursioonil kui mekitoas oli tunda, et asja tehakse südame ja auga.

Nõgesevabrik OÜ – Kohvik Nõges

Sisse astudes kõitis kohe tähelepanu rongide teemal sisustatud tuba – mudelid, sisustuselemendid ja suur infotahvel raudtee ajaloost Saaremaal. Kuna Saaremaad ja raudteed muidu väga ei seosta, oli see tore üllatus.

Maitsekalt rustikaalse miljööga söögisaalis mängiv 30ndate stiilis muusika lõi meeldiva õhkkonna. Peremees Aivar rääkis, et kolis saarele Tallinnast, nii tal endal kui abikaasal leidub Virumaa juuri.

Hoones on enne olnud nii vallamaja, postkontor, rahvamaja kui

raamatukogu. Kohvik tegutses varem igapäevaselt, peale koroonat vaid ettetellimisel. Toidutegemisel eelistatakse isekasvatatud ja kohalikku toorainet, kalapüügiks on Roomassaares oma paat. Tehakse muuhulgas leiba ja teeseenejooki (kombutša). Kui sõna kalakotlett väga suuri ootusi ei tekitanud, siis pearoaks pakutud kotletid olid väga maitavad!

Leader toetust saadi esmalt köögi sisustamiseks, hiljem on taotletud ja saadud veel erinevaid toetusi. Tulevikus on plaanis laiendada ja pakkuda ka liivapritsi teenust detailide puhastamiseks.

Ja oligi aeg hakata sõitma Muhumaa poole, et jõuda õigeks ajaks praamile.

Tegime kiire peatuse Liiva külas, et külastada **Muhu Pagarikoda**, mis avati 2013.a. ning osta kaasa ehtsat Muhu rukkileiba, me ei pidanud pettuma, üle leti ulatati meile ahjust tulnud kuum leivapäts. Samas hoones asub ka Kalle Kreisi **Siin ei ole kala** kalapood. Pood avati 2014.a. PRIA toetuse kaasabil. Müügis oli erinevat värsket kala, vinnutatud ning erinevaid marineeritud kalatooteid. Ka suitsuangerjas ootas ostjaid, kuid see ei olnud kohalik toode vaid pärit Viiratsi Angerjafarmist. Lisaks kalapoe pidamisele pakub Kalle ka soovijatele kalaturismi.

Tagasi mandril tegime viimase peatuse Hälvati külas **Birgiti Trahteris**, et kinnitada keha ning teha kokkuvõtte õppereisi värsketest muljetest.

-Saaremaa Loomaaeda ja kõiki teisi õppereisil külastatud kohti ühendas selgelt üks joon – kohaliku ressursi ja potentsiaali maksimaalne ära kasutamine. Ka Partnerite piirkonnas peaks leidma viise, kuidas kohalikku ressursi ja potentsiaali veel rohkem kasutada, kui seda praegu tehakse.

- Külastatud kohtadest, õigemini isikutest jäi kõige rohkem meelde Saaremaa loomaaia omanik Risto Ränk. Mees, kes on peaaegu võimatutest olukordadest suutnud alati välja tulla ja teha oma unistused teoks. Inimene, kes tegeleb mitme erineva asjaga korraga ja kõigiga väga pühendunult ja põhjalikkusega.
 - Mulle jäi kõige rohkem meelde Korilane OÜ omanik. Mees, kes on teinud koostööd erinevate teadlaste ja professoritega ning lõpuks valmis teinud tooted, mis on väga vajalikud ja millel on ka turgu.
 - Täna selle reisi korraldamise eest, väga äge oli! Enda ettevõttel on praegu rasked ajad, sealseid säravate silmadega ettevõtjaid vaadates ja kuulates sain indu ja julgust uute projektide ettevõtmiseks.
 - Mis aga nendest kohtadest enim inspireeris? Nii tore ja südan rahustav on näha, et oma tohutu visaduse ja töökusega on võimalik täide viia oma eesmärgid ja unistusi, nt Saaremaa loomaaed, Korilane OÜ. Meeldis ka Tihemetsa Tiina kontseptsioon: juba aastakümneid pakub ta sissetallatud rada mööda ühtsama teenust ning tundub, et sellest ei väsi ei tema ega külastajad. Väga äge viis lisisissetulekuks.
- Kogu reisi peale mõeldes saime kinnitust, et meie enda idee ja püüdlemine ei ole mingi olematu asi, vaid ka meie võiksime oma õpipaigas grupe OMA looga innustada ja samamoodi toitlustada oma paigale iseloomulikuga.... Ristoränkilikku rabelemist teeme juba niigi, tore on näha, et see lõpuks viibki sihile...
- Täna väga inspireeriva õppereisi eest.
 - Inspiratsiooni andsid inimesed, kes turundavad oma kaupa turundades ka piirkonda. Et Saaremaal toota on neile uhkuseks. Ja mõtteid sain toiduteemal. Mida lihtsam, seda maitsvam. Vaadates kogu grupi reaktsioone, saab selles päris kindel olla.
 - Saaremaa ringreisilt jäi enim meelde nende inimeste pühendumus ja entusiasm, millega nad iga päev „oma asja“ teevad
 - Saaremaa külastusprogramm oli suurepäraselt kokku pandud ja ette valmistatud. Erinevate objektide ja ettevõtete külastus andis palju uusi kogemusi ja tarkusi. Inimesed kes oma tegevustest rääkisid andsid küllastajatele väga palju inspiratsiooni ja positiivseid emotsioone. Eriti meeldejäävateks kohtadeks oli loomaaed ja OÜ Korilane. Imekspandav oli loomaaia arendamine kahe aastaga ühe pere poolt. Ja millise entusiasmiga üks noor inimene oma tegevustest ja loomadest võib rääkida oli imetlusväärne. OÜ Korilane on hea näide sellest, et kui väga tahta on kõik siin maailmas võimalik. Hakata tegema lutsernist

looduslikku väga täis ekstrakte, mis soodustavad seedimist ja immuunsussüsteemi oli väga huvitav ning õpetlik ettevõtmine. Saaremaa ettevõtete külastuse ringsõit andis mulle uut motivatsiooni olla veel parem ja julgem oma tegevuste läbiviimisel. Aitäh ja suur kiitus korraldajatele.

- Reis on väga hästi koostatud, sh arvestatud õppevõimekust ja puhkamise vajadust. Väga suurt kiitust teen ajaplaneerimisele, kava etteplaneerimisele ja kava graafikus püsimise eest (see on ränk töö). Majutus ja toitlustus on väga hästi ja sujuvalt põimunud õppereisi kavasse. Majutuse koht väärib omaette kiitust: võimalus vabast ajast täiendavalt külastada turismimagnetid, e Kuressaare linnust ja vanalinna, on superboonus väga hea õpprogrammile. Õppeprogramm on väga huvitav, mitmekülgne, innustav. Kolme päeva jooksul särasilmadega, teotahtelisi, edumeelsete inimeste kuulamine, nende ideede ja teostamine vaatlemine, julgustab ja annab positiivset ja teotahtelist enesekindlust. Ettepanekut on väga raske teha (kõik oli väga hea). Siiski proovin: reis oli ülesehitatud (kuidas see mulle näis) sellele, et näidata kuidas ettevõtlik inimene realiseerib oma ideed kogukonnas, kogukonna lõimumine ja koostöö. Turustamise aspekt jäi mulle veidi varju, mis näib oluline osa protsessist. Ehk pakend, pakendi disain, selle tellimine ja tootjad, utiliseerimine. Kuidas need aspektid lahendatud, kellega tehakse koostööd, ettevõtjate ja KOV koostöö oma piirkonna edendamisel jne.

